

"Bör läsas som en originalpoet"

PA MENTALSJUKHUSET S:t Lars i Lund ordnades 1933 en "hobbyutställning" för att ge allmänheten och de intagnas anförvanter en uppfattning om den terapiverksamhet som bedrevs på sjukhuset. Bland de utlagda terapibetena, trasmattor, broderier etc, fanns också ett bord med böcker, ett tjugotal massiva tegelstensvolymmer. Om någon hade gjort sig besvär med att bläddra bland dessa böcker, hade han där funnit översättningar av Swedenborgs och den tyske 1500-talsmystikern Jakob Böhmes skrifter samt den klassiska persiska litteraturen närmast komplett på svenska, ghaseldiktaren Shaikh Sadis "Lustgården", Abul-Qasim Firdausis hjältepos "Shah-name", den persiska sufismens huvudverk, Djalal Ud-din Rumis stora lärodikt "Mesnavi", Shaikh Attars helgonbiografier "Vännernas minne", Umar Khayyams berömda fyrradingar "Rubaiyat" m m.

På de äldsta böckerna fanns inget översättarnamn eller bara initialerna E H. Längre fram tycks författaren ha repat mod och sätter ut sitt namn. Under titlarna står, med omsorgsfullt iakttagen gammalstavning, "Översatt af Baron Eric Hermelin. Översättarens förlag."

"Ingen läser"

Några av de märkligaste verken i den svenska översättningslitteraturen under 1900-talet utlagda som "hobbyarbeten" på ett mentalsjukhus — det är Per-Erik Lindahl som förmedlar denna tänkvärda bild av svenskt kulturliv i sin fängslande biografi om den sällsamma baronen: "Ångest-hjulets svängningar" (anmäld på denna sida av Claes Hyllinger, 29/5). Att i decennier envisas med att ge ut persiska sufier från

Kanske tiden hunnit i fatt Eric Hermelin, vars märkliga översättarverksamhet länge var uppskattad bara i en trängre krets. När han dog 1944 hade han översatt ca 10 000 sidor persiska klassiker.

En antologi har nu givits ut, och i recensionen menar Torsten Ekbohm att Hermelin är en av våra stora lyriker.

1200-talet, ofta på eget förlag och i en högst excentrisk språkdräkt, verkade ju också inte riktigt klokt.

Lindhalls biografi visar att Hermelins hobbyarbeten uppmärksammades i ett dussintal recensioner under författarens livstid. Det var mest sydsvenska tidningar som skrev, i huvudstadspressen inflöt några smärre notiser. Mot slutet av sitt liv, vid åttio års ålder, skriver Hermelin i ett brev dessa missmodiga rader: "Ingen läser mina böcker, de många tusentals kronor jag givit ut kunde jag supit upp i stället, nu kan det vara nog med skrivandet." Han hade då översatt sammanlagt ca 10 000 sidor persiska klassiker.

I många år låg Hermelins böcker framme på antikvariater i tjocka travar. Hermelin själv roade sig med att gå runt på antikvariater i Lund och konstatera att hans dedikationsexemplar stod där ouppsprättade. Numera har Hermelin börjat försvinna också från antikvariater, och häromdagen såg jag att Attars "Vännernas minne" i fyra delar noterade ett pris värdigt en tidig Ekelöfsamling. Någon sorts efterfrågan genom åren har tydligen förvandlat Hermelin till en antikvarisk raritet. Han har haft si-

na läsare, vilket Lindahl mycket grundligt utreder i sin biografi.

Hagar Olsson

Den första seriösa recensionen skrevs av Hagar Olsson i Social-Demokraten 1933, två år senare omtryckt i essäsamlingen "Arbete i natten". Hagar Olssons varmhjärtade plädering för den "obeaktade" Hermelin betydde ett genombrott, men bara i en trängre krets. Den fyrtitalistiska författargenerationen läste Hermelin, vägledd också av Vilhelm Ekelund, som vid Hermelins bortgång 1944 kunde konstatera att det fanns "mer poetisk skapande kraft och ingivelse hos denne man än i hela den samtida svenska vitterheten". Och då har man också sagt mycket litet, tillägger Ekelund bistert.

Utomeuropeiska litteraturer förefaller ju inte längre så exotiska, i internationalismens och utlandsengagemangets tidevarv. Kanske har tiden äntligen hunnit ifatt Eric Hermelin. Förutom Per-Erik Lindahls stora biografi föreligger nu som ett komplement en antologi ur de tjugo volymerna, sammanställd av författaren Carl-Göran Ekerwald, Persiska antologin (Cavefors, ca 48:-). Ekerwald har skrivit en

introduktion till antologin som vittnar om en djup förtrogenhet med Hermelin och hans dyrköpta livsfilosofi. Han har också samlat ett urval kommentarer och tillägg i ett särskilt kapitel, där man kan ta del av Hermelins syn på händelser i samtiden som hade upprört honom, inte minst en viss "plankstrykare och yrkesmordbrännare" framfart i Tyskland.

Antinazist

Eric Hermelins antinazistiska kamp under 30-talet må ha varit lika undanskymd och förbisedd som hans översättargärning. I "Persiska antologin" känns det riktigt att den nu finns dokumenterad, som en praktisk tillämpningsövning i persisk sufism. När Hermelin ville ge ut en stridsskrift mot "plankstrykaren som avancerat till vilddjur" efter Kristallnatten 1938 stoppades företaget av välmenande anförvanter som fruktade ett regeringsingripande, men Hermelin hänvisade lugnt till Shaikh Attars ord:

Att hålla ryggen rak inför de mäktige och höge
Att kröka ryggen djupt inför de maktlöse och låge:
Är ödmjukhet, det ena som det andra.

Hermelin menade alltså att den gamla persiska sufismen hade ett budskap också till nutiden. Det var denna övertygelse som inspirerade honom i hans översättningsarbete, inte någon filologisk vurm för kulturhistorisk kuriositet, dvs den vedertagna åsikt man kan ana sig till när sjukjournalen resignerat konstaterar att den besynnerlige patienten återigen "sysselsatt sig flitigt med sina övers. från persiskan".

Omyndig

I sin egen svåra livssituation, omyndigförklarad av släkten och inspärrad på mentalsjukhus efter en lång rad personliga fiaskon, grep han efter den persiska sufismen som efter ett livselixir. I de persiska mystikernas uppfattning av förnedringen, fiaskot, vanäran som ett benådat tillstånd, förutsättningen för den självförintelse som ledde till Allah, byggde han upp sitt självförsvar: "Gif på båten ditt förnuft, och bli en däre, på det att Hjertat i dig må förblifva friskt och du må bli vid lif".

Det receptet hade Hermelin framgångsrikt prövat under sina katastrofala utlandssejourer, bl a som brittisk legosoldat i Indien; det slutade med sammanlagt två år i fängelse och "skymfligt avsked" ur armén. Han fortsatte att pröva det som patient på S:t Lars under otaliga rymningar, som vanligen slutade med polis-hämtning i Nyhavns slumkvarter. Det var detta Hermelin kallade att "smaka Piskan". Förnedringen, förödmjukelsen kände han i botten. Den förnedringsfilosofi och lidandesmystik Hermelin extraherade ur sufismen var inte någon kammarlärds drömmier. Det var ett sätt att överleva. "Texterna har tolkat hans liv", som Ekerwald skriver.

Det är säkert denna djupa identifikation som förklarar Hermelins behov av ett eget, nyskapat språk, och frågan är om man inte bör läsa honom som en originalpoet, en diktare som hos de klassiska perserna har funnit en förlaga som har förlöst den egna skaparkraften. Den Hermelinska poesin lånar majestätiska vändningar ur fornsvenskan och Bibelns, tonfall från kurialspråk till pietistisk hymndiktning, och resultatet blir onekligen ofta stor svensk poesi.

Jag vet inte om tex nedanstående rader av Djalal Ud-din Rumi fångar något av atmosfären i den persiska poesin (kännarna intygar i varje fall att Hermelins tolkningar är mycket omsorgsfullt gjorda). Detta är snarare en poesi som med sin ålderdomliga, egensinniga språkdräkt hör hemma i en svensk tradition från Stagnelius till Vilhelm Ekelund. Eric Hermelin har ännu inte fått någon plats i de gängse handböckerna, men kanske är det på tiden att vi börjar räkna honom som en av de stora lyrikerna på svenska språket under 1900-talet:

Fördold är bågen, men dess pilar flyga.

Från Öfversinnlighetens och Osynlighetens Verld, regna, på fager ungdom, hundra ålderdomens snöbetäckta pilar.

Du måste foten sätta uppå Hjertats Fält;

Förthy på lerets öken-skepp finns ingen öppning.

O vänner! Trygghets-hvilostaden heter Hjertat;

Derinom finnas springbrunnar och vattukällor. Rosengårdar INOM rosengårdarne.

Vänd dig till Hjertat hän, och vandra vidare — du nattens vandrings-man!

TORSTEN EKBOM